

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО РИЗИКУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СТРУКТУРНІ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНІ АСПЕКТИ

PSYCHOLOGICAL READINESS FOR RISK IN LAW ENFORCEMENT: STRUCTURAL AND GENDER-BASED ASPECTS

У статті представлені результати емпіричного дослідження гендерних відмінностей у психологічній готовності поліцейських до ризику в екстремальних умовах, зокрема в умовах воєнного часу. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю забезпечення високого рівня психологічної підготовки працівників Національної поліції України в умовах складної соціально-політичної ситуації, коли оперативність, стресостійкість, здатність до саморегуляції та ефективного управління емоціями стають ключовими чинниками успішної професійної діяльності. Психологічна готовність до ризику є важливим елементом ефективності роботи поліції в екстремальних умовах, тому її вивчення в умовах війни стає необхідністю для забезпечення безпеки і належного виконання службових обов'язків. У дослідженні було застосовано методику «Психологічна готовність до ризику військовослужбовців», адаптовану для поліцейських, що дозволило детально оцінити рівень готовності поліцейських до екстремальної діяльності, в тому числі через гендерну призму.

Емпіричну базу становили дані, отримані від 271 працівника Національної поліції України, серед яких 208 чоловіків та 63 жінки. Усі учасники дослідження мали різний вік і професійний стаж. Було вивчено рівень сформованості таких складових психологічної готовності до екстремальної діяльності, як готовність до ризику, вольове зусилля, самовладання, військова товарицькість і професійна ідентичність. Зокрема, виявлено, що у чоловіків вищі показники вольового зусилля, що свідчить про схильність до більш активного включення в ризиковані ситуації. У свою чергу, жінки частіше виявляють вищий рівень професійної ідентичності, що, ймовірно, пов'язано з їхньою більшою орієнтованістю на соціальну інтеграцію та взаємодію в колективі. Отримані результати також показали, що, попри наявність гендерних відмінностей, обидві групи продемонстрували однаковий рівень військової товарицькості, самовладання та готовності до ризику в екстремальних умовах. Виявлені гендерні відмінності в психологічній готовності до ризику ставлять перед практикою завдання коригування програм психологічної підготовки поліцейських, зокрема врахування специфіки підготовки для чоловіків і жінок з урахуванням їх індивідуальних особливостей та потреб.

Ключові слова: психологічна готовність, екстремальна ситуація, ризик, самовла-

дання, вольове зусилля, професійна ідентичність, поліцейські, гендерні відмінності, емоційна регуляція, діяльність в умовах війни.

The article presents the results of an empirical study on gender differences in police officers' psychological readiness for risk in extreme conditions, particularly during wartime. The relevance of the issue stems from the urgent need to ensure a high level of psychological preparedness among officers of the National Police of Ukraine amid a complex socio-political situation, where prompt decision-making, stress resistance, self-regulation, and effective emotional management are key factors in successful professional performance. Psychological readiness for risk is a critical component of effective police work under extreme circumstances; therefore, its study in wartime conditions is essential for ensuring safety and the proper fulfillment of official duties. The study employed the "Psychological Readiness for Risk in Military Personnel" methodology, adapted for police officers, which enabled a detailed assessment of their readiness for high-risk activities, including a gender-based perspective.

The empirical base comprised data collected from 271 officers of the National Police of Ukraine, including 208 men and 63 women of various ages and lengths of service. The study examined the development level of key components of psychological readiness for extreme activity, such as risk readiness, volitional effort, self-control, military comradeship, and professional identity. Notably, male officers demonstrated higher levels of volitional effort, indicating a greater tendency to actively engage in risky situations. In contrast, female officers more frequently exhibited higher levels of professional identity, likely due to a stronger focus on social integration and interaction within the team.

The findings also revealed that, despite the presence of gender differences, both groups showed similar levels of military comradeship, self-control, and risk readiness in extreme conditions. These gender-specific patterns in psychological readiness for risk highlight the need to adapt psychological training programs for police officers, particularly by addressing the distinct characteristics and needs of male and female personnel.

Key words: psychological readiness, extreme situation, risk, self-control, volitional effort, professional identity, police officers, gender differences, emotional regulation, wartime activity.

УДК 159.944:351.74-057.15](477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.73.52>

Пономаренко Я.С.

д.психол.н., доцент,
професор кафедри соціології
та психології
Навчально-наукового інституту №5
Харківський національний
університет внутрішніх справ

Шиліна А.А.

к.психол.н., доцент,
професор кафедри соціології
та психології
Навчально-наукового інституту №5
Харківський національний
університет внутрішніх справ

Професійна діяльність поліцейських нерозривно пов'язана з високим рівнем стресу, необхідністю оперативного прийняття рішень у складних умовах, а також готовністю до дій у надзвичайних і екстремальних ситуаціях. У цьому контексті психологічна готовність до ризику, військова товарицькість, самовладання, вольове зусилля та

професійна ідентичність виступають ключовими чинниками ефективності службової діяльності. Водночас трансформація сучасного українського безпекового простору, обумовлена тривалими воєнними діями, вимагає переосмислення ролі гендерного чинника у формуванні зазначених характеристик. Попри активне долучення жінок

до виконання професійних завдань у силових структурах, дослідження гендерних особливостей психологічної готовності до екстремальних ситуацій у вітчизняному науковому просторі залишаються фрагментарними. Більшість наявних праць зосереджуються або на загальних аспектах професійного стресу, або на окремих психологічних якостях, не враховуючи взаємозв'язки між ними та відмінності у їхніх проявах у чоловіків і жінок. Таким чином, актуальним науковим завданням є емпіричне вивчення структури психологічної готовності поліцейських до дій в екстремальних умовах з урахуванням гендерної специфіки, що дозволить не лише виявити типологічні відмінності, а й обґрунтувати напрями оптимізації тренінгових програм підготовки персоналу.

Психологічна готовність до ризику у правоохоронній діяльності формується у відповідь на численні виклики, які супроводжують цю професійну сферу. Такі виклики, як правило, містять як позитивні (наприклад, набуття досвіду, професійне зростання), так і негативні компоненти (емоційне виснаження, ризик хронічного стресу), що підвищує актуальність вивчення цього феномену саме в умовах поліцейської служби [4]. Правоохоронці часто змушені діяти в умовах високої невизначеності, оперативного оцінювання загрози та приймати рішення, що несуть потенційні ризики для власного життя та безпеки інших [2].

Постійна присутність факторів загрози, таких як фізична небезпека, насильство або складні ситуації в кризовому середовищі, є серйозним навантаженням на психіку працівника. Такий контекст призводить до хронічного напруження, що часто переростає у професійне вигорання або депресивні стани [3]. При цьому важливо, що саме здатність ефективно реагувати на ризикові ситуації – ключова компонента психологічної готовності до ризику, і вона значною мірою залежить від низки індивідуальних, організаційних та культурних чинників [9]. Як зазначає Д. Швець, функціонал поліцейського охоплює не лише дотримання правопорядку, а й оперативне реагування на екстрені ситуації, захист населення та дії в умовах небезпеки [6]. У зв'язку з цим правоохоронці постійно перебувають у полі дії ризику – як об'єктивного (загроза фізичному здоров'ю), так і психологічного (високе емоційне напруження, соціальна ізоляція).

Згідно з дослідженнями В. Барка та колег, успішне функціонування в ризикованих умовах потребує спеціальної підготовки, яка включає розвиток навичок саморегуляції, адаптивних стратегій поведінки, а також навичок швидкого прийняття рішень у стані стресу [1]. У сучасних умовах заклади вищої освіти, що готують поліцейських, мають не лише розвивати професійну та технічну компетентність, а й цілеспрямовано формувати психологічну готовність до ефективних дій у критичних, стресогенних та непередбачуваних ситуаціях, зокрема в умовах воєнного часу.

Гендерний вимір готовності до ризику у правоохоронній діяльності також заслуговує на увагу. Дослідження показують, що чоловіки та жінки по-різному сприймають ризик і реагують на нього, що зумовлено як соціальними очікуваннями, так і особистісними рисами. Зокрема, жінки в правоохоронних структурах частіше демонструють більш обережні, аналітичні стратегії, тоді як чоловіки – схильність до прямого зіткнення з ризиком. Водночас це не свідчить про меншу ефективність, а радше про різні стилі реагування, які доповнюють одне одного в командній взаємодії [7; 10].

Дослідження Д. Телес, Р. Олівейра та колег виявили низку несприятливих психологічних предикторів: високі емоційні вимоги, обмежений контроль над ситуацією, відсутність позитивної взаємодії з колегами, токсичні організаційні культури. Ці чинники суттєво знижують рівень залученості та готовності до ризику, призводячи до уникнення ініціативності [12]. Хоча загроза психічному здоров'ю очевидна, однак не всі правоохоронці демонструють негативні наслідки впливу екстремальних ситуацій. Це вказує на дію буферних механізмів, серед яких ключове місце посідає психологічна стійкість [8]. Дослідники зазначають, що ця стійкість зумовлюється комплексом чинників – від соціальної підтримки до індивідуальних стратегій когнітивного переосмислення та вирішення проблем [11]. У цьому контексті важливо враховувати й гендерні відмінності у застосуванні копінг-стратегій: жінки зазвичай надають перевагу емоційно-орієнтованим підходам, тоді як чоловіки частіше використовують стратегії, спрямовані на вирішення проблем.

Таким чином, психологічна готовність до ризику – це не лише індивідуальна здатність, але й результат впливу соціального контексту, гендерної динаміки та організаційної культури. Її формування потребує системного підходу, який враховує як особистісні особливості, так і структурні аспекти професійної діяльності в умовах підвищеної небезпеки.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – виявити структурні особливості та гендерні відмінності психологічної готовності поліцейських до дій в екстремальних умовах, зокрема в умовах воєнного часу. Завдання дослідження полягали у такому: 1) проаналізувати наукові підходи до вивчення психологічної готовності до ризику в контексті екстремальної діяльності; 2) дослідити специфіку прояву компонентів психологічної готовності до ризику (вольове зусилля, військова товарищескість, професійна ідентичність, самовладання) серед чоловіків і жінок-поліцейських з метою виявлення гендерних відмінностей.

Матеріали та методи дослідження. У межах дослідження застосовано адаптований для потреб поліцейської служби варіант методики «Психологічна готовність до ризику військовослужбовців», що дало змогу цілісно оцінити готовність до дій в екстремальних умовах, з урахуванням статевих

особливостей. Методика, розроблена фахівцями науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводу (О. Колесніченко та співавтори), охоплює чотири ключові шкали: вольова мобілізація, військова товарицькість (згуртованість у службовій взаємодії), професійна ідентичність та самоконтроль. Кожна з них відображає певний вимір психологічної готовності до ризику: вміння діяти в умовах невизначеності, ефективна командна взаємодія, ціннісна орієнтація на професійні стандарти, здатність до емоційної стабільності. Методика дозволяє класифікувати рівень готовності як високий, середній або низький. Окрему увагу приділено можливим відмінностям у реагуванні представників різної статі, що важливо для розуміння гендерних аспектів адаптації до ризику [5, с. 260–266].

У вибірку увійшли 271 співробітник Національної поліції України (208 чоловіків і 63 жінки), які відрізнялися за віком і професійним стажем. Для статистичної обробки результатів було використано t-критерій Стюдента для незалежних вибірок.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У процесі емпіричного дослідження було виявлено статистично значущі гендерні відмінності за показниками психологічної готовності до ризику серед працівників поліції. Зокрема, проаналізовано рівень сформованості таких компонентів, як готовність до ризику, вольове зусилля, самовладання, професійна ідентичність і військова товарицькість у представників чоловічої та жіночої статі. Отримані результати наведено в таблиці 1.

Результати дослідження демонструють наявність як статистично значущих, так і несуттєвих відмінностей між чоловіками та жінками-поліцейськими за окремими параметрами психологічної готовності до екстремальних умов професійної діяльності.

Зокрема, за шкалою «здатність до вольового зусилля» встановлено достовірну відмінність: середній показник у чоловіків становить 16.02 ± 0.45 , що є статистично вищим за аналогічний показник у жінок (14.54 ± 0.51 ; $t = 2.18$; $p \leq 0.05$). Це свідчить про вищу схильність чоловіків до мобілізації вольових ресурсів у стресових та кризових умовах. Вольове зусилля, як ключовий компонент психологічної готовності, дозволяє ефективно долати навантаження, приймати рішучі дії та діяти у високонебезпечному середовищі. У цьому контексті, перевага чоловіків може бути пов'язана із

соціокультурною нормою щодо мужності як синоніму стійкості та дії, а також фізіологічними та психофізичними характеристиками, які відіграють роль у швидкому реагуванні на загрози. Водночас, ця відмінність не варто тлумачити як меншовартість жіночої групи, оскільки відмінності можуть вказувати на різні механізми адаптації: жінки можуть обирати більш емоційно-когнітивні стратегії регуляції, зосереджені на передбаченні, кооперації або зниженні ескалації конфлікту.

Щодо показника «військова товарицькість», статистично значущих гендерних відмінностей не зафіксовано ($t = 0.62$). Середній бал чоловіків склав 15.02 ± 0.63 , жінок – 14.49 ± 0.57 . Це свідчить про схожий рівень розвитку навичок кооперації, взаємної підтримки та згуртованості у професійному середовищі незалежно від статі. В умовах екстремальної діяльності поліції колективна взаємодія є критично важливою, адже вона забезпечує ефективну командну роботу, взаємодопомогу, довіру й синхронізованість дій. Результат може вказувати на успішну професійну соціалізацію жінок у «традиційно чоловічому» середовищі, що забезпечує рівнозначну інтеграцію у формальні й неформальні міжособистісні структури.

По шкалі «професійна ідентичність» жінки продемонстрували вищий рівень (15.93 ± 0.53), ніж чоловіки (14.19 ± 0.61), при статистично значущій різниці ($t = 2.15$; $p \leq 0.05$). Це може бути пов'язано з підвищеною рефлексивністю жінок щодо власної професійної ролі, необхідністю доводити свою ефективність у структурі, де все ще зберігається певний рівень гендерних стереотипів. Більш високий рівень професійної ідентичності свідчить про глибше осмислення професійного «Я», чіткіше визначення власних ціннісних орієнтирів і посилений внутрішній зв'язок з обраною діяльністю. Таким чином, жінки, можливо, демонструють вищу мотивацію до професійної реалізації, що потенційно забезпечує підвищену стійкість до фрустрацій і стресових чинників.

У сфері «самовладання» (чоловіки – 15.27 ± 0.60 , жінки – 14.81 ± 0.48) статистично значущої різниці не виявлено ($t = 0.60$), що свідчить про подібний рівень розвитку здатності до контролю емоційних реакцій у складних ситуаціях. Це особливо важливо в діяльності поліцейських, де емоційна регуляція є базовою умовою прийняття адекватних і своєчасних рішень, недопущення імпульсивних дій і дотримання службової етики. Подібний рівень

Таблиця 1

Показники психологічної готовності до ризику поліцейських в екстремальних умовах ($M \pm m$)

Шкала	Перша група (чоловіки)	Друга група (жінки)	t	P
Здатність до вольового зусилля	16.02 ± 0.45	14.54 ± 0.51	2.18	0.05
Військова товарицькість	15.02 ± 0.63	14.49 ± 0.57	0.62	–
Професійна ідентичність	14.19 ± 0.61	15.93 ± 0.53	2.15	0.05
Самовладання	15.27 ± 0.60	14.81 ± 0.48	0.60	–
Загальний показник психологічної готовності до ризику	61.51 ± 0.77	60.62 ± 0.86	0.77	–

самовладання в обох групах можна інтерпретувати як результат фахової підготовки, професійного добору та вимог служби, що сприяють розвитку внутрішньої дисципліни й емоційної стійкості.

За інтегральним показником психологічної готовності до ризику (чоловіки – 61.51 ± 0.77 , жінки – 60.62 ± 0.86) також не виявлено суттєвих відмінностей ($t = 0.77$), що дозволяє зробити висновок про відносно однаковий рівень загальної готовності до дії в умовах підвищеного ризику в обох групах. Це підтверджує гіпотезу про те, що незалежно від гендерної належності, представники поліції володіють базовими якостями, необхідними для ефективного функціонування в екстремальних ситуаціях. Психологічна готовність до ризику формується на основі ряду чинників – індивідуально-типологічних особливостей, рівня мотивації, досвіду участі в критичних подіях – і, судячи з результатів, забезпечується у достатній мірі незалежно від статі.

Висновки. Отримані результати дозволяють говорити про наявність низки гендерних особливостей у структурі психологічної готовності поліцейських до екстремального виду діяльності. Чоловіки демонструють вищий рівень вольової мобілізації, що корелює з фізіологічними аспектами професійного функціонування в умовах навантаження. Жінки, своєю чергою, вирізняються більш розвиненою професійною ідентичністю, що, ймовірно, пов'язане з глибшим рефлексивним осмисленням професійної ролі та високою внутрішньою мотивацією. Водночас за іншими ключовими показниками – самовладанням, військовою товарищиністю та готовністю до ризику – статистично значущих відмінностей не виявлено. Це дає підстави вважати, що незалежно від статі, поліцейські виявляють високий рівень функціональної готовності до дії в умовах підвищеної складності та небезпеки.

Практична цінність результатів полягає в тому, що їх врахування може сприяти розробленню більш гнучких тренінгових програм, які з урахуванням гендерних особливостей оптимізують підготовку персоналу до дій у надзвичайних умовах, а також формуванню ефективних психологічних інтервенцій, спрямованих на розвиток вольових, емоційно-регуляторних і ідентифікаційних компонентів готовності.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у проведенні поздовжнього дослідження змін психологічної готовності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях, що дозволить відслідкувати її динаміку на різних етапах професійного становлення – від початку служби до більш ніж п'яти років досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Професійна психологічна підготовка поліцейських Національної поліції України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Т. 1, № 2. С. 176–181.
2. Бойчук С.С. Саморегуляція як чинник життєздатності особистості поліцейських «Корпусу оперативного-раптової дії» (КОРД): дис. ... доктора філос.: 053-Психологія. Харків, 2023. 302 с.
3. Пономаренко Я.С. Життєстійкість як ключовий чинник психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації*: збірник матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 жовтня 2024 року) / уклад. В. С. Бліхар. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 286–290.
4. Пономаренко Я.С. Особистісні риси працівників ризиконебезпечних професій: закордонний вимір проблеми. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 28 травня 2021 р.). Х.: Національна академія Національної гвардії України, 2021. С. 198–202.
5. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України: метод. посіб. / Колесніченко О. С. та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2020. 388 с.
6. Швець Д.В. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських. *Право і Безпека*. 2017. № 3(66). С. 103–112.
7. Bjork R.A., Bjork E.L. Desirable difficulties in theory and practice. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 2020. № 9(4). P. 475–479.
8. Galatzer-Levy I.R., Huang S.H., Bonanno G.A. Trajectories of resilience and dysfunction following potential trauma: A review and statistical evaluation. *Clinical Psychology Review*. 2018. № 63. P. 41–55.
9. Houdmont J. Stressors in police work and their consequences. *Stress in Policing: Sources, Consequences and Interventions* / Eds. J.R. Burke. New York, NY: Routledge, 2017. P. 51–65.
10. Johnson R.R. Police officer job satisfaction: a multidimensional analysis. *Police Quarterly*. 2012. № 15. P. 157–176.
11. Kalisch R., Baker D.G., Basten U., Boks M.P., Bonanno G.A., Brummelman E. The resilience framework as a strategy to combat stress-related disorders. *Nature Human Behaviour*. 2017. № 11. P. 784–790.
12. Teles D.O., Oliveira R.Ad., Parnaíba ALd.O., Rios M.A., Machado M.B. Assessment of the Mental Health of Police Officers: A Systematic Review of Specific Instruments. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2024. № 21(10). e.1300.